

Deze pagina is overgezet naar een nieuw softwaresysteem en kan in de laatste versie tijdelijk worden bekeken en verder worden bewerkt op:

https://christipedia.miraheze.org/wi...g_van_Johannes

De **Openbaring**, door Jezus Christus aan zijn gezant Johannes, en door deze opgeschreven, is het laatste boek van de [Bijbel](#). Het beschrijft het einde van 'de eerste dingen' (Opb. 21:4), die in [Genesis](#), het eerste bijbelboek, begonnen.

Inhoud:

Titel, schrijver, plaats, tijd, adressering 2

De aard van het boek 3

Sleutel tot begrip 4

De boodschap 5

Indeling en overzicht 5

De zeven gemeenten 10

Parallellen met Genesis 11

Meer weten 11

Voetnoten 11

Titel, schrijver, plaats, tijd, adressering

De **titel** 'Openbaring van Johannes' is de letterlijke vertaling van de Griekse titel 'Ἔκκλυσις τοῦ Ἰωάννου' (Apokalypsi tou Ioánni). Het boek wordt daarom ook wel de *Apocalyps* (Grieks voor 'openbaring') genoemd.

De **schrijver** noemt enkele malen zijn naam: Johannes, in Opb. 1:1, 4, 9 en 22:8. Omdat de stijl van Openbaring sterk afwijkend is van de schrijfstijl van het evangelie en de brieven van Johannes, zijn theologen ertoe gekomen aan te nemen dat Openbaring door iemand anders moet zijn geschreven. Toch heeft een groot deel van de christelijke schrijvers uit de eerste eeuwen na Christus altijd aangenomen dat de apostel Johannes de schrijver was van dit boek. Dat het taalgebruik sterk afwijkt is te danken aan de inhoud van het boek dat nauw aansluit bij de stijl van de oudtestamentische profeten.

Het boek is geschreven "*op het eiland dat Patmos heeft, om het woord van God en het getuigenis van Jezus*" (1:9)

Het boek is duidelijk geschreven in een **tijd** van vervolgingen (1:9; 2:10, 3.)

Opb 1:9 Ik, Johannes, uw broeder en mededeelgenoot in de verdrukking en het koninkrijk en de volharding in Jezus, kwam op het eiland dat Patmos heet, om het woord van God en het getuigenis van Jezus. (TELOS)

We moeten dan denken aan de periode onder keizer Nero, ca. 65 na Christus of de tijd van keizer Domitianus, ca. 95 na Christus. Volgens de oudste overleveringen schreef Johannes op hoge leeftijd, dus tijdens deze laatste periode van vervolging zijn boek. Ook de meeste hedendaagse onderzoekers gaan van die veronderstelling uit.

Het boek is **gericht aan** zeven gemeenten in Klein-Azië (het huidige Turkije). De Heer Jezus zei tegen Johannes:

Opb 1:11 ... Wat u ziet, schrijf dat in een boek en zend het aan de zeven gemeenten: naar Efeze, naar Smyrna, naar Pergamus, naar Thyatira, naar Sardis, naar Filadelfia en naar Laodicea. (TELOS)

Deze gemeenten hadden het in die periode niet gemakkelijk, omdat ze weigerden deel te nemen aan de cultische verering van de Romeinse Keizer.

Kaart^[4]: Ligging van de zeven gemeenten

De aard van het boek

Openbaring is een profetisch boek. Het wordt wel genoemd het meest moeilijk te interpreteren bijbelboek. Hoewel er een bijzondere zegen wordt beloofd aan de lezers ervan (1:3) is het boek Openbaring toch vaak een minder gelezen en geliefd boek.

Dat het boek moeilijk en vaak mysterieus is, is nog geen reden om er aan voorbij te gaan.

Wetenschappelijke onderzoekers laten wetenschappelijke problemen toch ook niet ongemoeid, omdat ze soms moeilijk op te lossen zijn?! Wie de Bijbel meer leert kennen, zal de Openbaring meer verstaan.

De satan, 'de overste van deze wereld', ziet ongetwijfeld graag dat het boek gesloten blijft. Het gaat immers over het einde van de door hem gemanipuleerde wereld, de gevangenneming van hem en zijn engelen, en de vestiging van het Koninkrijk der hemelen.

Sleutel tot begrip

Om dit boek beter te begrijpen is het belangrijk de volgende punten in gedachten te houden:

- Openbaring is een gloedvolle schildering van **Jezus Christus** als de grote Overwinnaar. Het boek begint met de sleutelwoorden: "Openbaring van Jezus Christus." Hierin wordt de Here Jezus geopenbaard. Bestudeer in dit boek wat gezegd wordt over Jezus Christus, en er gaat een wereld voor je open. Het boek staat vol over Hem. Niet minder dan 26x kom je de titel "het Lam" tegen.
- Opvallend is dat na hoofdstuk 3 de **gemeente** niet meer in haar aardse bestaan wordt genoemd. De nadruk komt te liggen op **Israël** en op de grote verdrukking die zal plaats hebben aan het eind van de tijd. Dit feit heeft veel Bijbelleraars ertoe gebracht aan te nemen dat de gemeente wordt opgenomen tussen hoofdstuk 3 en 4. Over de vraag wanneer de gemeente wordt opgenomen, bestaan verschillende opvattingen.
- Het boek bevat veel symbolische taal en het is gevaarlijk om hieraan eigen uitleg (lees "inleg") te geven. Alles moet bestudeerd worden binnen het kader van vele **Oudtestamentische** profetieën. Hoewel Openbaring weinig citaten bevat uit het Oude testament, komen er wel veel toespelingen in voor op Oudtestamentische teksten.

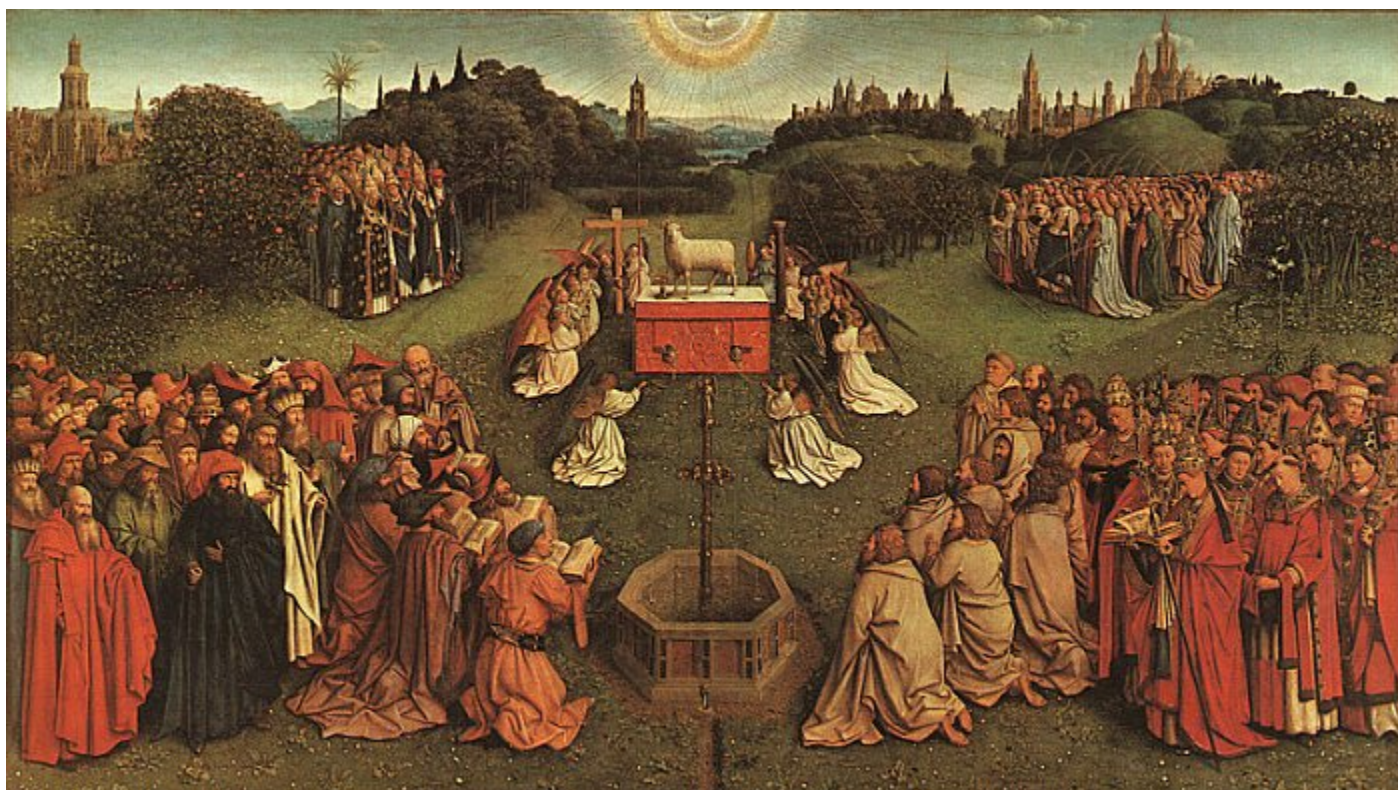
Getallen spelen een belangrijke rol in dit boek. Het duidelijkste voorbeeld is *zeven*: 7 brieven, 7 gemeenten, 3 reeksen van 7 oordelen, 7 donderslagen, 7 koppen, 7 bergen, 7 koningen, enz. Zeven is het getal van de volheid. Andere belangrijke getallen zijn 12, 144.000 en 666.

De boodschap

God is Heer van de gehele geschiedenis, Hij heeft de toekomst vast in handen. Jezus zal als overwinnaar op aarde terug keren en alle kwaad overwinnen. Ieder die Hem toebehoort zal met Hem in heerlijkheid mogen leven.

Sommigen benadrukken dat de betekenis van dit boek specifiek bedoeld was voor de gemeente in de tijd van Johannes. Anderen betrekken de inhoud van het boek op de gemeente doorheen haar gehele geschiedenis. Weer anderen leggen er sterke nadruk dat de inhoud van Openbaring volledig slaat op de vervulling van de profetieën voorafgaand aan de wederkomst van Christus.

Ondanks de verschillen van interpretatie is iedereen het eens over het doel van Openbaring. Het is ons gegeven ter bemoediging en om de discipelen van Jezus Christus te wijzen op de zekere eindoverwinning.

Indeling en overzicht

We kunnen de volgende driedeling toepassen op de Bijbelboek:

1. De dingen die Johannes gezien heeft ('wat u gezien hebt', 1:19). Hoofdstuk 1: inleiding en visioen. In een visioen ziet Johannes de verheerlijkte Christus temidden van zeven kandelaren (de gemeenten).

2. De dingen die zijn (1:19). Hfst. 2 -3: de woorden van het hoofd van de gemeente, Jezus Christus, gericht aan zijn gemeente.
3. De dingen die na dezen geschieden zullen (1:19). Hfst. 4 - 22: de oordelen en de eindoverwinning van Jezus Christus.

Het **eerste deel** (hfst. 1) is als volgt te verdelen:

- 1:1-8 inleiding
- 1:9-20 gezicht aangaande de Zoon des mensen

Het **tweede deel** (hfst. 2-3) is als volgt onder te verdelen:

- 2:1-7 boodschap voor Efeze
- 2:8-11 boodschap voor Smyrna
- 2:12-17 boodschap voor Pergamus
- 2:18-29 boodschap voor Thyatira
- 3:1-6 boodschap voor Sardis
- 3:7-13 boodschap voor Filadelfia
- 3:14-22 boodschap voor Laodicea

Het **derde deel** (hfst. 4-22) is globaal als volgt in te delen:

- 4:1-16:21 De oordelen vanuit de hemel over de aarde. Voorgesteld door het openen van zeven zegels, het blazen van zeven bazuinen en het uitgieten van zeven schalen.
- 17:1-21:8 De val van Babylon. De verschijning van de Heer Jezus. Eerste opstanding. Vrederijk. Laatste oordeel.
- 21:9-22:5 De glorie van het nieuwe Jeruzalem.
- 22:6-21 Afsluiting.

Op deze onderdelen wordt hieronder ingegaan.

Hfst. 4:1-16:21 beschrijven ons de oordelen vanuit de hemel over de aarde. Voorgesteld door het openen van zeven zegels, het blazen van zeven bazuinen en het uitgieten van zeven schalen. De zegels worden door de Rechter Jezus geopend, de bazuinen en de schalen zijn in handen van engelen.

De 7 zegels, hfst 5 t/m 8:1. Hoofdstuk 6 beschrijft de opening van de eerste zes zegels.

1e zegel: wit paard: overwinnaar met boog (bedrog en valse vrede)

2e zegel: vuurrood paard: wereldoorlog

3e zegel: zwart paard: honger

4e zegel: bleekgroen paard: massale slachting en sterfte

5e zegel: gedode zielen rusten onder het altaar. Gedoden echter nog niet voltallig.

6e zegel: grote aardbeving, hemellichamen in beroering (zon zwart, maan als bloed, sterren vallen, hemel wijkt terug), mensen verbergen zich voor God, grote dag van Gods toorn is gekomen

Hfst. 7: Windstilte. Verzegeling van 144.000. Ontelbare menigte uit de grote verdrukking, voor de troon van God.

7e zegel (hfst. 8) geopend: Stilzwijgen in de hemel. Zeven engelen ontvangen 7 bazuinen.

Kracht verleend aan de gebeden der heiligen. Altaarvuur op aarde geworpen.

De zeven bazuinen waarvan 3 weeën, hfst. 8:3 - 11:19. De bazuinen zijn 4 +3, gescheiden door een intermezzo. De eerste vier bazuinen treffen de leefomgeving van de mensen. De oorzaken komen uit de hemel.

1e bazuin (hfst. 8): hagel, vuur, bloed: 3e deel van de aarde verbrand en al het groene gras.

2e bazuin (hfst. 8): brandende berg in de zee: 3e deel zee bloed, 3e deel zeedieren sterft, 3e deel schepen vergaat.

3e bazuin (hfst. 8): grote ster op 3e deel vd rivieren en waterbronnen. Gevolg: derde deel van de wateren bitter, veel mensen sterven daardoor

4e bazuin (hfst. 8): 3e deel hemellichamen getroffen, daardoor verduisterd. Gevolg: minder licht tijdens dag en nacht.

Drievoudige weeroep van de arend in de hemel: aankondiging van 3 weeen (= 3 overige bazuinen).

5e bazuin (hfst. 9) = 1e wee (9:12). Hemelse ster (engel van de afgrond? 9:11) valt. Ze opent de put van de afgrond. Rook uit de put verduistert de zon en de lucht. Sprinkhanen uit de put, onder aanvoering van de engel van de afgrond, pijnigen de mensen gedurende 5 maanden. Verzegelden worden gespaard. De dood vlucht van hen die dood willen.

6e bazuin (hfst. 9) = 2e wee. Vier losgelaten engelen (demonen) doden het 3e deel van de mensen, door een ruiterschare van 200 miljoen die 3 plagen (vuur, rook en zwavel) veroorzaken. Overlevende mensen blijken onbekeerlijk.

Hfst. 10: Engel (=Christus?) op de aarde en de zee. Hij roept en de zeven donderslagen spreken. Johannes neemt boekje uit diens hand en eet het op: opnieuw bittere woorden profeteren.

Hfst. 11: Opdracht aan Johannes om de tempel, het altaar en de aanbidders te meten. De naties zullen Jeruzalem vertreden 42 maanden lang. Twee machtige profeten (zoals Mozes) profeteren 1260 dagen en pijnigen hen die op de aarde wonen. Maar het Beest uit de afgrond doodt hen. Na 3 ½ dag staan ze echter op. Vervolgens worden ze opgenomen. Dan wordt Jeruzalem getroffen door een aardbeving: 10e deel van de stad valt en 7000 mensen komen om. Einde 2e wee.

7e bazuin (hfst. 11) = 3e wee.

Daarop luide stemmen in de hemel die zeggen dat het Koninkrijk van God gekomen is. 24 oudsten aanbidden God daarom. Gods toorn is gekomen. En de tijd om geoordeeld te worden en om het loon te geven.

Tempel van God in de hemel geopend en ark van het verbond getoond. Dan bliksemstralen, stemmen, donderslagen, aardbeving, grote hagel.

Hfst 12: Teken: In de hemel worden een smartelijk barende vrouw gezien. Teken: Voor haar staat een grote draak die haar mannelijke boorling (=Jezus) wil verslinden. Het kind wordt

weggerukt naar God en zijn troon.

Oorlog in de hemel tussen engelen. Satan en zijn engelen ter aarde geworpen. Blijdschap in de hemel, wee de aarde en de zee.

De neergeworpen draak vervolgt de vrouw. De vrouw vlucht met vliegmiddelen in de woestijn. Daar wordt ze drie en een halve tijden (= 3 ½ jaar, of 1260 dagen) gevoed. De draak gaat de andere heiligen vervolgen. Hij gaat op het zand van de zee staan.

Hfst. 13: de twee beesten.

Het beest uit de zee: Uit de zee stijgt een beest op. De draak geeft hem zijn macht en wereldwijd gezag. De beest raakt dodelijk gewond maar herstelt wonderbaarlijk. Draak en beest ontvangen aanbidding. Het beest lastert God en de hemelbewoners. Hij kan 3,5 jaar handelen. Hij kan oorlog voeren tegen de heiligen en hen overwinnen. Bemoediging voor de vervolgte heiligen.

Het beest uit de aarde: Een ander beest stijgt op uit de aarde. Dit beest leidt tot aanbidding van het beest uit de zee. Het doet grote tekenen in tegenwoordigheid van het beest uit de aarde. Het laat een beeld maken en geeft daaraan adem en spraak. Het laat allen die weigeren het beeld te aanbidden doden. Ook geeft het alle mensen een merkteken.

Aanwijzing voor de heiligen aangaande het getal van het beest.

Hfst. 14: Het Lam op de berg Sion en met hem 144.000, eerstelingen voor God en het lam. Zij zingen een nieuw lied. Drie engelen:

Een *eerste* engel, met het eeuwig evangelie. Hij verkondigt dat het uur van Zijn oordeel is gekomen. God wordt genoemd Hem die de hemel en de aarde en de zee en de waterbronnen heeft gemaakt.

Een *tweede* engel boodschapt dat Babylon gevallen is.

Een *derde* engel boodschapt de hellestraf voor wie het beest en zijn beeld aanbidt en het merkteken ontvangt.

Bemoediging van de vervolgte heiligen.

De oogst van de aarde. De Zoon des mensen gaat maaïen. Een andere engel komt uit de tempel en verzoekt aan de zoon des mensen om te maaïen, wat gebeurt.

Weer een andere engel komt uit de tempel en oogst, op verzoek van een engel, van de wijnstok van de aarde en werpt het in de wijnpersbak van de grimmigheid van God. Bloedbad (buiten Jeruzalem?).

De 7 schalen van Gods toorn, 15 t/m 16:1-21. Ze bevatten “de zeven laatste plagen” (Opb 21:9).

Hieruit blijkt dat de zeven schalen chronologisch op het einde gesitueerd moeten worden.

Hfst. 15: Ander teken in de hemel: zeven engelen met zeven plagen, die de grimmigheid Gods voleindigen. Loflied der heiligen die het beest en zijn beeld hebben overwonnen (het is alsof ze in de hemel zijn). De zeven engelen treden uit de tempel.

1e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de aarde: zweer aan de aanbidders van het beest

2e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de zee: zee wordt bloed en het leven in zee sterft.

3e schaal (hfst. 16) uitgegoten op rivieren en waterbronnen: water in bloed veranderd. Leven daar sterft. Hemel stemt in met oordeel: het vergoten bloed der heiligen wordt met bloed vergolden.

4e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de zon. Grote hitte die de mensen verbrandt. Ze lasteren God en bekeren zich niet.

5e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de troon van het beest. Zijn koninkrijk verduisterd. Pijn, zweren. Geen bekering.

6e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de Eufraat, welks water opdroogt. Wegbereiding voor de koningen van de opgang der zon. Uit de monden van de onheilige drie-eenheid komen demonische geesten die tekenen doen en de koningen van het hele aardrijk verzamelen tot de oorlog van de grote dag van God de Almachtige.

Woord voor de heiligen (16:15): Zie, Ik kom als een dief. Gelukkig hij die waakt en zijn kleren bewaart, opdat hij niet naakt wandelt en men zijn schaamte niet ziet.

Verzameling der koningen te Harmagedon (16:16).

7e schaal (hfst. 16) uitgegoten op de lucht. God zegt "Het is gebeurd": God grimmigheid is voleindigd. De grootste aardbeving aller tijden. De steden vallen. De grote stad (Jeruzalem, Rome?) in drie delen. Eilanden vluchten, bergen geslecht. Plaag van grote hagel, waarom mensen God lasteren.

Ten tijde van de 7e schaal, zo schijnt het (16:19; vgl. 17:1) wordt Babylon geoordeeld door dood, rouw, honger en vuur (18:8).

Hfst 17:1-21:8 beschrijft de val van Babylon, de verschijning van de Heer Jezus, de eerste opstanding, het duizendjarig vreedrijk en het laatste oordeel.

Hfst. 17: Een van de zeven engelen met de schalen toont het oordeel over de grote Hoer, dat door het Beest gedragen wordt. Hij verklaart de hoer, de wateren, de zeven koppen en de tien hoornen.

Hfst. 18: Een andere engel verkondigt de val van Babylon. Daarna (18:4v) roept een andere stem (Jezus) uit de hemel Zijn volk toe om uit Babylon te gaan. De verwoesting van de stad (Rome?) en de wening van de kooplieden. Hemel en heiligen opgewekt tot vreugde over haar oordeel. Een engel toont het oordeel over de stad.

Hfst. 19: Johannes hoort de stem van een grote menigte in de hemel: Lof om het oordeel over de Grote Hoer. Johannes hoort een stem van een grote menigte. Blijdschap dat God zijn koningschap aanvaardt heeft. Blijdschap in de hemel over de aanstaande bruiloft van het lam. Johannes ziet de hemel geopend (19:11v). Jezus komt met zijn hemelse legers. Hij oordeelt. Johannes ziet een engel staan in de zon. Deze nodigt tot de grote maaltijd van God. Het beest en de koningen van de aarde en hun legeres verzameld ten oorlog tegen de Heer Jezus en zijn leger. De beide beesten levend ter helle geworpen. De overigen werden gedood door het woord van de Heer Jezus.

Hfst. 20: Een engel daalt neer uit de hemel, grijpt de draak en sluit hem in de afgrond.

Tronen en oordeel worden de heiligen gegeven. De omgekomen heiligen uit de grote verdrukking

worden opgewekt. "Dit is de eerste opstanding." Zaligspreking van hen die deel hebben aan de eerste opstanding.

Na 1000 jaren wordt satan losgelaten. Gog en Magog. Oordeel over dezen. Duivel in de hel geworpen. De grote witte troon.

Hfst 21:9-22:5 toont ons de glorie van het nieuwe Jeruzalem.

Hfst 22:6-21 vormt de afsluiting van het laatste bijbelboek.

De zeven gemeenten

De zeven gemeenten in Opb. 2 en 3 hebben niet alleen een praktische betekenis voor toenmalige gemeenten in het [Asia](#), het westen van het huidige Turkije, maar strekken ook tot lering voor gemeenten en gelovigen in onze tijd. Bovendien geven ze - volgens veel bijbelgetrouwe uitleggers - een profetische kerkgeschiedenis weer^[1]. Ze laten zich ook vergelijken met de zeven gelijkenissen van Matth. 13.

De Zuidafrikaan Johan Malan^[2] bijvoorbeeld typeert in zijn boek "Openbaring se boodskap vir die jare 80" (Filafelfia, 1983)^[3] de profetische kerkgeschiedenis als volgt:

1. Efese - de teruggevallen kerk (32 -100 n.C.)
2. Smyrna - de vervolgte kerk (100 -312 n.C.)
3. Pergamus - de verleide kerk (312 - 606 n.C.)
4. Thyatira - de afvallige kerk (606 -1520 n.C.)
5. Sardis - de dode kerk (1520 - 1750 n.C.)
6. Filadelfia - de zendinggerichte kerk (1750 - 1900 n.C.)
7. Laodicea - de lauwe kerk (1900 - ?)

Efeze. Sommigen plaatsen Efeze, waar de eerste liefde was verlaten, kerkhistorische na de tijd van de apostelen.

Smyrna. Kerkhistorisch de periode van verdrukking en vervolging onder de Romeinse keizers.

Thyatira. Staat voor de katholieke kerk van de Middeleeuwen. Daar was afgoderij en verval.

Sardis is de kerk van de Hervorming. Die kerk komt voort uit 'Thyatira' en was weliswaar theologisch hervormd, maar in het algemeen ontbrak de uitwendige godsvrucht. De hervorming mondde uit in starre, dode rechtzinnigheid.

Filadelfia. Sommigen denken met name aan het Reveil in het protestantisme. Het Reveil komt voort uit 'Sardis'.

Laodicea. 'Laodicae' komt voort uit 'Filadelfia'. Volgens Malan leven wij thans in de periode van de 'lauwe kerk'.

Een **ezelsbruggetje** voor het onthouden van de namen in de juiste volgorde: ESP-T-SaFiLa. In het midden staat de T (denk aan een kruis), van 'Thyatira'. Geografisch, op de landkaart (zie boven), vormen de

gemeenten als het ware een boog of driehoek. De eerste drie (ESP) vormen het linkerzijde, de overige vier (T-SaFiLa) de rechterzijde van de boog. Een Esp is een soort boom.

Parallellen met Genesis

Openbaring vormt een markant slotakkoord aan de goddelijke bibliotheek. Er zijn opvallende parallellen en tegenstellingen tussen de eerste en laatste bijbelboeken.

Genesis	Openbaring
de schepping van de aarde	het verdwijnen van de oude schepping
verschijnen van zon en maan	er is geen zon of maan meer
Eden met de boom des levens	Nieuwe Jeruzalem en rivier met geboomte des levens
de bruiloft van de eerste Adam	de bruiloft van de Tweede Adam, Christus.
het eerste optreden van Satan	het eindoordeel over Satan
Ontstaan van verdriet, pijn en dood	einde van verdriet, pijn en dood
de mens verdreven uit de hof	God woont bij de mensen

Meer weten

T.H. Baines, *De openbaring van Jezus Christus*, Oude Sporen, 2012, gedeeltelijke herzien in 2013. Pagina's: 313. Te [downloaden](#) als pdf-document van Oude Sporen.nl

J.W. Embregts, *Geen uitstel meer*. Uitgeverij Het Zoeklicht. Pagina's: 332. De auteur was docent eschatologie aan de Centrale Pinkster Bijbelschool en voorganger van een pinkstergemeente. Over de auteur: [Wim Embregts](#). Twee besprekingen van het boek: [recencies](#).

J.G. Fijnvandraat, [Vragen over het boek Openbaring](#). De auteur beantwoordt vragen over het boek Openbaring.

Theo J.W. Kunst, *Ontdekking van de toekomst: naar aanleiding van de profetieën van de Here Jezus Christus in het Boek Openbaring*. Het Zoeklicht, 1996. Pagina's: 304. [Digitale versie](#) op DeBoodschapVanDeBijbel.nl

H.C. Voorhoeve, *Beschouwing over de Openbaring*. s-Gravenhage: J.N. Voorhoeve, 3e druk 1920. Pagina's: 377.

Johan S. Malan, '[Die uur van duisternis: 'n studie van die boek Openbaring](#)', op www.bibleguidance.co.za. In het Zuidafrikaans geschreven.

Voetnoten

1. ? J.G. Fijnvandraat, [Zeven gemeenten van Openbaring 2 en 3](#), op www.JaapFijnvandraat.nl, zonder jaar.
2. ? Johannes Stephanus Malan was hoogleraar in de antropologie aan de 'Universiteit van die Noorde'; sinds 2006 is hij gepensioneerd. Hij publiceert op <http://www.bibleguidance.co.za/>

[3. ?](#) Zie ook zijn studie '[Die uur van duisternis: 'n studie van die boek Openbaring](#)', op www.bibleguidance.co.za, geraadpleegd op 18 okt. 2014.

[4. ?](#) Kaart ontleend van Zaine Ridling (red.), *Bible Atlas*. Access Foundation. De gebruiksvergunning is: attribution, non-commercial.